

**LISZTÓCZKY LÁSZLÓ: „ÉS TE IS ÜDVÖZ LÉGY, TESTVÉRVÁROS...!”
EGER ÉS GYÖNGYÖS IRODALMI HAGYOMÁNYAIBÓL**

Gyöngyös, Pallas Kiadó, 2002, 201 l.

Arra a kérdésre, hogy közeledésünk „a régiók Európájá”-hoz megváltoztatja-e és – a NAT-ból kölcsönzött, szép, magyar kifejezéssel – „regionális modulokkal” bővíti-e irodalmi értékrendünket, ma még nehéz lenne pontos választ adni. Az azonban bizonyos, hogy nemcsak terhes, de egyre inkább nevelés az a régi és rossz beidegződés, hogy ha a magyar városfejlődés vitathatatlanul alacsony szintjén végre felküzdi magát egy település és kulturális vonzáskörzetet teremt maga köré, azonnal megindul a harc ellene – akár egy életmű vagy akár egyetlen életrajzi adat birtoklásáért (gondoljunk Petőfi szülőhely-vitáira Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, sőt Szabadszállás között), akár a regionális kultúrközpont szerepéért (Győr és Sopron, Veszprém és Pápa, Szombathely és Zalaegerszeg, Balassagyarmat és Salgótarján stb., stb. között).

Lisztóczy László már kötete címében és azután egyik tanulmányában is hadat üzen ennek a szemléletnek. (Az idézet egyébként Utas Zsigmond, 1865 és 1911 között élt gyöngyösi költő egyik verséből való és Egert köszönti.) Bölcsen teszi: a kisajátítások, áttulajdonítások és ellenkultuszok sok jóféle energiát, időt emésztettek és emésztenek fel, meg-megmérgezve az irodalmi hagyományápolás légkörét.

A tíz tanulmányt tartalmazó kötet fele most jelent meg először, másik fele korábbi publikációk továbbfejlesztett változata. Együttesük több szempontból is alkalmas ilyen távlatosabb, mindenütt érvényes gondok felemlítésére. Egyfelől: valóban átfogja a két város literátus múltját a késő

barokktól szinte napjainkig. Másfelől: olyan módszert alkalmaz, a mikrohistóriát, amely célravezető eszköznek bizonyul a hétköznapi irodalmi életének megismerésére. Harmadsorban pedig: a regionális szemlélet egyetlen pillanatra sem homályosította el a szerző irodalmi értéktudatát.

Évtizedeken át folytatott kutatásai révén Lisztóczy László pontosan látja azokat a tényezőket, amelyek az irodalom nem-főhivatású alkotóinak életrajzát és kötődéseit megszabták. Péter Kiss István, akit jeruzsálemi zárandoklata és annak maradványok értéke leírása emelt ki rendtársai közül, tipikus pályát futott be: Gyöngyösön kívül Szécsényben, Jászárokszálláson, Kecskeméten, Jászberényben, Léván, Fülken, Egerben, Szegeden és Nagyszőlősen szolgált – azaz mindenütt, ahová szerzete igehirdetőnek, kolostori számtartónak vagy éppen gvárdiánnak állította. Így, a gyakorta változó szolgálati helyek ismeretében válik érthetővé, hogy Gyöngyöst az itt megszakítással töltött négy esztendő okán szellemi szülővárosának tekintette; élményei, benyomásai zárandoklatára is elkísérték, amit szépen szemléltethet 1767. augusztus 24-i, velencei könyörgése Szent Bertalan napján, Gyöngyös város védőszentjéhez (15–16).

A reformkor nagyobb társadalmi mobilitását és a helyi nyilvánossági fórumok kialakulását követően (ide kapcsolódik a *Kit akart Petőfi felköszönteni Egerben?* című, még említendő tanulmány) a szabadságharc eseményei bizonyultak valóságos forgószélnek – következményeivel együtt – az egyéni életsorsok vonatkozása-

sában is. Az akkor keletkezett alkalmi költemények (nemzetőr-dalok, toborzók, felvilágosító versezetek, csatadalok) hozzávetőleges számát – a tény meglepő ugyan, de szükségszerű – máig nem ismerjük pontosabban, s valószínűleg nem is fogjuk megtudni soha: a kéziratok, egy- vagy néhánylapos nyomtatványok, röplapok megsemmisültek vagy elkallódtak. Ezért is fontos a „Szabadság és igazság fényei.” *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc visszhangja gyöngyösi költők verseiben* című tanulmány (48–68), amely Spetykó Gáspár, Zalár József és Vachott Sándor e pályaszakaszát ismerteti-elemzi.

A mozgékonyabb-zaklatottabb, egyszerűsre mind a kultuszélet formáit, alkalmait már készen megöröklő 20. század Heves megyei irodalmi eseményeiről módszertani szempontból is figyelemre méltó tanulmányokat olvashatunk. Dsida Jenőnek egy 1934. február 21-én, Budapesten feladott képeslapja (többek között Kemény János, Kós Károly és Nyíró József aláírásával) ébresztette fel a szerző érdeklődését, hogy felkutassa az Erdélyi Szépművészek Céh 1934. évi, magyarországi kiadvány-népszerűsítő körútjának utolsó, egri állomásán történeteket (*Dsida Jenő Egerben I*, 69–74). Az esettanulmány a jelenben folytatódik: e látogatás emléke lett a kiindulópontja Eger újkeletű Dsida-kultuszának és általában az erdélyi magyar irodalom 20. század végi támogatásának, az 1997-ben megalakult Dsida Jenő Baráti Kör révén (*Dsida Jenő Egerben II*, 75–81). Az irodalmi mikrohistoria forrásbázisát is gyarapította Lisztóczy László gyűjtőszemléje: könyvtára dedikációiból most 115 könyvajánlást közölt (tizenkettőt reprodukált is), elhagyva ezúttal a neki szólókat és az élő szer-

zőktől származókat. Így a gondos-pontosan annotált ajánlásokból valóban kirajzolódhat a kapcsolatok teljes skálája, a hierarchizált tisztelettől (a mindenkori egri érseknek vagy más egyházi előljárónak szóló dedikációk) az íróársak számontartásán át (Szelestey László és Zalár József Pájer Antalnak, Endrődi Sándor Gárdonyi Gézának, Remenyik Zsigmond Csathó Kálmánnak, Kálnoky László Nemes Nagy Ágnesnek és Lengyel Baláznak) az író-olvasó találkozók és könyvheti rendezvények alkalmi találkozásaiig (Simon István, Szécsi Margit könyvbejegyzései).

Szerzőnk több esetben helyesbít életrajzi adatokat és vonatkozásokat. Való igaz, hogy amíg a kézikönyvek és a lexikonok az első vonal íróinak adatait többször is ellenőriztetik (már csak a glosszairóktól való félelemtől hajtva is), addig a másodnegyedvonal alkotóinak esetében 19. század végi kismonográfiák, 20. századi kisdoktori disszertációk alapján készülnek a szócikkek. Pájer Antal születési dátuma kerek három évet (!) változott az ÚMIL-hoz képest: a maklári rk. keresztelési anyakönyv az eddig tudott 1817 helyett 1814. május 20-ra helyezte át az időpontot (20); Sárosi Gyula 1850 őszén nem bujdoshatott Pájer Antalnál a tiszafüredi plébánián, minthogy utóbbi csak 1851. augusztus 26-án foglalta el új szolgálati helyét, találkozásuk tehát *Tiszabábolnán* eshetett meg, ahol 1848-tól volt plébános (35–38). Sikertült tisztázni Vachott Sándor egyetlen forradalmi versének, a *Ha nap vagy...* címűnek megírás helyét és idejét: a feleség emlékiratai által sugallt 1848 tavasza helyett Debrecenben írta, 1849. május 25-én (52–54). A költemény ettől persze nem lesz esztétikailag értékeőbb,

megmarad tisztos Petőfi-követésnek, ám indokolva látjuk Vachott félelmét a felelősségre vonástól, amelyet így tehát nemcsak a Kossuth melletti titkárkodás motivált. Ugyanez áll letartóztatására: nem „a szabadságharc bukása után” fogták el, 1849 őszén csak mozgásában korlátozták, és 1850 tavaszán, vizsgálata lezárultával teljes felmentést kapott. 1852 decemberében került a hírheft Újépületbe, miután az ő nagyrédei házában fogták el Sárosi Gyulát, az *Arany Trombita* halála ítélt és jelképesen ki is végzett költőjét, aki Sorsics Albert álnéven Gyöngyösön bujdosott (56–60).

A regionális kiadványok gyakori, sőt unos-untalan használt jelzője a „méltatlanul elfeledett”. Lisztóczy tulajdonképpen egyetlen esetben javasol irodalomtörténeti perújrafelvételt, „az egyházi költészet Petőfijé”-nek nevezett Pájer Antal (1814–1881) ügyében (30–47). Ám ezt úgy tette, ahogyan a tudományos megismerés szabályai szerint tennie kell. Áttekintette kéziratos hagyatékát az egeri Főegyházmegegyei Levéltárban, megjelentette válogatott verseit 2001-ben (*Szent lant* címmel) és most arcképvázlatot közölt róla. Arra a kérdésre, amelyet említett tanulmánya címében is feltett – *Kit akart Petőfi felköszönteni Egerben?*, 19–29 –, szerzőnk szintén Pájer Antal nevét adja válaszul, a szakirodalomban bevett Vörösmarty Mihály helyett. A várromok iránt szenvedélyesen érdeklődő Petőfi megírta, miért tért le még a miskolc-pesti útról: „Egy úttal azt is megtekintem, / Hol vitt Dobó nagy lelke; / És felköszöntöm, aki őt olly / Dicsőn megénekelte.” (*Eger mellett*, Andornak, 1844. február.) Az utalás Vörösmarty *Eger* című kiséposzára (1825) vonatkozik, amelynek vitéz Pető hadnagyáról – Ko-

rompay Bertalan hipotézise szerint – a költő névmagyarosításának családnévi előtagja is származik: Petrovics = Péter ~ Petőfi(a). Tény, hogy az Egerben 1844. február 18. és 21. között időzött Petőfi valóban kereste Pájer Antalt, aki azonban ekkor már nem papnövendék volt, hanem káplánként szolgált Füzesabonyban. Zalár József emlékezésében utalt Petőfi dicsérő szavaira is a *Szittyavirágok* című Pájer-szonettciklusról, amelynek IV. darabja: *Az egeri várban*. Érvül szolgál még, hogy Petőfi és Pájer együtt szerepeltek a miskolci tűzkárosultak javára kiadott *Szivárvány* című zsebkönyvben, ahol viszont Vörösmartynak nem volt verse. A hat pontba foglalt érvrendszer ugyan nem dönti el a kérdést Pájer javára, ám a kérdésfelvetés eredetiségével, a tények tiszteltetével és minden vélemény gondos számbavételével máris elérte azt, ami a százéves szakirodalom egyes utalásaiból élő, görcsösen eredetieskedőknek sohasem sikerül: ezentúl számon tartjuk a hipotézist, mint említendő változatot.

Lisztóczy László egész életét a katedrán töltötte: középiskolában, majd az egeri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Irodalomtudományi Tanszékén – ő valóban a tudós tanárok ma már ritka típusa. Elődjét is megjelöli kötetében, a nagyhatású, aranydiplomás hevesi pedagógus, Fülöp Lajos személyében (82–91). Vajon lesznek-e hasonló követők ezen a nem könnyű és főként nem hálás pályán?...

Végezetül szót érdemel, hogy – megfelelően a tartalomnak – a könyvet a két város együtt adta ki: a gyöngyösi Pallas az egeri „Segít a Város Kiemelkedően Közhajós Alapítvány” nyomdai segítségével. Mindezt tették gondosan korrigálva, ízlésesen tördelve, igen jó és szép kivitelben.

A recenzens pedig befejezésül az egri bor említéseinek (92–111) számát növeli egygyel, amely a kiváló nedű olykori mellékhatásaira is rámutat. Petőfi *Salgójában*

(1846), a 73–74. sorban a rablólovag Kompoltiak „...Eger borával / Süritik úgy is sűrű véreket...”

Kerényi Ferenc

**HERMANN ZOLTÁN: SZÖVEGTEREK.
AZ ANAGRAMMÁK ELMÉLETÉHEZ**

Veszprém, Veszprémi Egyetem, 2002, 194 l. (Res Poetica, 2).

Mi alapján emelünk ki néhány ismétlődő hangot, hangsort és kezeljük kitüntetett fontosságúként egy szövegben? Hogyan jelölhetők ki hangcsoportok ismétlődésének szakaszai, illetve mi alapján határozható le az a szövegrész, amelyben hangszekvenciák ismétlődnek? Melyek egy ilyen típusú szegmentáció ismérvei? Meddig terjed a tudományos magyarázat ereje, hol és mikor bizonyul egy hangcsoportismétlődés „jelentése” szubjektív, beleérző, vélt jelentésnek? Mi különbözteti meg a szöveg értelemképződésében szerepet játszó hangcsoportokat azoktól, amelyek stilisztikai, ornamentális elemként, „mindössze” a szöveg hangszimbolikájában vesznek részt? Az utóbbi öt évben az imént felsorolt kérdések mellett számos hasonló probléma fogalmazódott meg különböző irodalomtudományos fórumokon, olyan elemző tanulmányok kapcsán, amelyek a szépirodalmi szövegekben ismétlődő hangcsoportoknak a szövegegész jelentésében betöltött szerepét vizsgálták. A vita, amelynek már kérdésfelvetései is megosztják az *anagramma* fogalommal jelölt és e jelenség aspektusai köré kiépülő irodalomtudományi és -elméleti diskurzusokat, disszertációs védéseken, konferencia-előadásokon és vitákon lángol fel újra meg újra.

Ebben, az „anagramma-érzékeny” közegeben bír jelentőséggel Hermann Zoltán könyve, amely magában hordozza azt a lehetőséget, hogy a kérdéskör tárgyalásának kitüntetett viszonyítási pontjává váljon, így a különböző irodalomelméleti iskolákat képviselő felek általában egy helyben topogó és torzóban maradó vitaszerű megnyilvánulásait a dialógus irányába indíthassa el. A termékeny párbeszéd alapját a kötet több szinten teremti meg. Elsősorban tisztázza a problémakör elméleti hátterét, másodsorban pontos definíciói és tömör fogalmi nyelvezete révén, amely a könyv legfőbb erényei közé tartozik, bontja ki saját álláspontját. Több ízben hangsúlyozza, hogy az anagrammatikus szövegszerveződés megjelenése és így vizsgálata is alapvetően egy bizonyos körben, a hangzó, lényegében a folklór szövegek építkezési stratégiáit integráló és megőrző szépirodalmi szövegek esetében releváns. Nem állítja tehát azt, hogy ez a jelenség általánosan a költői szöveg, a költői nyelv egyik állandó jellemzője lenne, sőt elhatárolja az orális költészetre építő szövegépítkezést a szintén anagrammákat rejtő, a kombinatorikán, számmisztikán, névelrejtésen alapuló barokk kori költői gyakorlattól, vagy az utóbbiakkal hasonlóságot mutató huszadik század eleji